Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / № 1(2)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

O‘ZBEK VA XORIJIY TILLARDAGI SIYOSIY VA MEDIA MATNLARDA EVFEMIZM VA DISFEMIZMLARNING CHOG‘ISHTIRMA-PRAGMATIK TADQIQI

Akramjonova Madina Akmaljon qizi
Farg‘ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti O‘zbek tili yo‘nalishi 26.106-guruh 1-bosqich talabasi

Abstract. The article presents a comparative pragmatic study of euphemisms and dysphemisms in political and media texts in Uzbek, English and Russian. It outlines the theoretical foundations of both phenomena, describes their main forms of expression and classifies their pragmatic functions in relation to the speaker’s goals, the addressee and the communicative situation. Descriptive, contextual, pragmatic and comparative methods were applied to illustrative examples from the three languages. The analysis shows that in political discourse euphemisms mostly mitigate negative reality and reduce the speaker’s responsibility, while in media texts they also reflect adaptation to the information source; dysphemisms appear mainly in confrontation and serve to discredit opponents and intensify emotional impact. Mitigation strategies are largely similar across the languages, and the differences depend on genre and sociocultural factors. Practical recommendations for translation, journalistic ethics and media literacy are given.

Keywords: euphemism, dysphemism, pragmatics, political discourse, media text, comparative analysis, politeness, framing, Uzbek language, translation.

Annotatsiya. Maqolada o‘zbek, ingliz va rus tillaridagi siyosiy hamda media matnlarda evfemizm va disfemizmlarning pragmatik xususiyatlari chog‘ishtirma aspektda tahlil qilingan. Evfemizm va disfemizmning nazariy asoslari, ularning ifoda usullari va pragmatik vazifalari nutq egasining maqsadi, adresat hamda muloqot sharoiti bilan bog‘liq holda yoritilgan. Tadqiqotda tavsifiy, kontekstual, pragmatik va chog‘ishtirma usullardan foydalanilgan; til birliklari Allan va Burridjning evfemizm-disfemizm nazariyasi hamda Braun va Levinsonning muloqot odobi konsepsiyasi asosida

tasniflangan. Tahlil siyosiy matnlarda evfemizmlar ko‘proq mas’uliyatni kamaytirish va salbiy voqelikni yumshatish, media matnlarda esa yumshatish bilan birga axborot manbasiga moslashuvni ham aks ettirishini, disfemizmlar esa asosan qarama-qarshilik sharoitida obro‘sizlantirish va emotsional ta’sirni kuchaytirish vazifasini bajarishini ko‘rsatdi. Uch tilda yumshatish strategiyalari o‘xshash bo‘lib, farqlar janr hamda ijtimoiy-madaniy omillarga bog‘liqligi aniqlangan. Tarjima, jurnalistika etikasi va mediasavodxonlik uchun amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: evfemizm, disfemizm, pragmatika, siyosiy diskurs, media matn, chog‘ishtirma tahlil, muloqot odobi, freyming, o‘zbek tili, tarjima.

Аннотация. В статье в сопоставительном аспекте рассмотрены прагматические особенности эвфемизмов и дисфемизмов в политических и медийных текстах на узбекском, английском и русском языках. Раскрыты теоретические основы этих явлений, способы их выражения и основные прагматические функции: смягчение негативной информации, снижение ответственности говорящего, дискредитация оппонента и усиление эмоционального воздействия. Использованы описательный, контекстуальный, прагматический и сопоставительный методы. Показано, что стратегии смягчения в трёх языках во многом сходны, а различия обусловлены жанром текста и социокультурными факторами. Даны практические рекомендации для перевода, журналистской этики и медиаграмотности.

Ключевые слова: эвфемизм, дисфемизм, прагматика, политический дискурс, медиатекст, сопоставительный анализ, вежливость, фрейминг, узбекский язык, перевод.

Kirish

Bugungi kunda axborot almashinuvining tezlashishi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning jamiyat hayotidagi o‘rni ortishi til vositalariga bo‘lgan e’tiborni yanada kuchaytirmoqda. Siyosiy va media matnlarda so‘z faqat fikr bildirish

vositasi emas, balki jamoatchilik fikriga ta’sir etish, voqelikka muayyan munosabatni shakllantirish quroliga ham aylanadi. Aynan shu jarayonda bir hodisani turlicha nomlash imkoniyati — evfemizm va disfemizm — alohida ahamiyat kasb etadi.

Evfemizm (yun. eu — «yaxshi», pheme — «nutq») noxush, salbiy yoki taqiqlangan tushunchani yumshoqroq, maqbulroq ifodalovchi til birligi bo‘lsa [4], disfemizm (yun. dys — «yomon») aksincha, neytral yoki nisbatan maqbul tushunchani qo‘polroq, haqoratomuz tarzda nomlovchi vositadir. Ikkala hodisa ham tilning nominativ imkoniyatlari bilan chegaralanmaydi: ular nutq egasining maqsadi, adresat va muloqot sharoiti bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, pragmatik tadqiqotning muhim obyekti hisoblanadi [6].

Mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan izohlanadi. Birinchidan, siyosiy va media matnlarda yumshatilgan yoki keskinlashtirilgan nomlar adresatning voqelikni qabul qilishiga ta’sir ko‘rsatadi. Ikkinchidan, ko‘p tilli axborot muhitida bir xil voqea turli tillarda turlicha nomlanadi, bu esa tarjima va matn tahlilida muammolar tug‘diradi. Uchinchidan, o‘zbek tilida evfemizm masalalari tadqiq etilgan bo‘lsa-da, siyosiy va media matnlar kesimida uch tilni chog‘ishtiruvchi pragmatik ishlar yetarli emas.

Tadqiqotning obyekti — o‘zbek, ingliz va rus tillaridagi siyosiy va media matnlar, predmeti — ularda qo‘llanadigan evfemizm va disfemizmlarning pragmatik vazifalari. Maqsad — shu birliklarning ifoda usullari va pragmatik vazifalarini chog‘ishtirib aniqlash. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo‘yildi: evfemizm va disfemizmning nazariy asoslarini ko‘rib chiqish; ularning siyosiy va media diskursdagi o‘rnini aniqlash; ifoda usullarini tasniflash; pragmatik vazifalarini belgilash; uch tildagi o‘xshash va farqli jihatlarni taqqoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Tadqiqot farazi: yumshatish va kuchaytirish strategiyalari tillarda o‘xshash bo‘lib, farqlar janr va ijtimoiy-madaniy omillarga bog‘liq.

Adabiyotlar sharhi va tadqiqot metodologiyasi

Evfemizm va disfemizmning umumnazariy asoslari xorijiy tilshunoslikda Allan va Burridj asarlarida yaratilgan: ularga ko‘ra evfemizm nutq egasini noqulay vaziyatdan

himoya qiluvchi «qalqon», disfemizm esa raqibga zarba beruvchi «qurol» vazifasini bajaradi, neytral nomlash esa ortofemizm deb ataladi. Evfemizmning vaqt o‘tishi bilan o‘z neytralligini yo‘qotishi («euphemism treadmill») hodisasi ham alohida e’tirof etilgan. Yumshatish strategiyalarini tushuntirishda Braun va Levinsonning «yuz» (face) va «yuzga tahdid» tushunchalari asos bo‘lib xizmat qiladi.

Siyosiy va media diskursda tilning ta’sirchanligi, nomlash tanlovining ideologik mohiyati Chilton va Van Deyk tadqiqotlarida tahlil qilingan. O‘zbek tilshunosligida N. Ismatullayevning 1960-yillardagi ishlari o‘zbek tilidagi evfemizmlarni tasniflash masalasiga bag‘ishlangan [1]. Keyinchalik A. Omonturdiyev o‘zbek nutqining evfemik asoslarini o‘rgangan [4]. Chog‘ishtirma yo‘nalishda E. A. Sattarovaning rus va o‘zbek materiallari asosidagi evfemizmlar tipologiyasi va leksikografik talqini bo‘yicha tadqiqoti [7], M. G‘. Rabiyeva va S. U. Mustoqovaning ingliz va o‘zbek tillaridagi evfemizmlarning lingvomadaniy shartlanishiga bag‘ishlangan maqolasi [5] diqqatga sazovor. X. B. Kadirova evfemik va disfemik birliklarni ma’no munosabati va ma’no qamrovi asosida tiplarga ajratgan [2], Y. Khojamova esa disfemizmning ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘xshash va farqli jihatlarini yoritgan [3]. Pragmatik yondashuvning nazariy asoslari o‘zbek tilshunosligida Sh. Safarovning «Pragmalingvistika» asarida bayon etilgan [6].

Ko‘rib chiqilgan manbalarda quyidagi bo‘shliqlar aniqlandi: (1) evfemizm va disfemizm ko‘pincha alohida o‘rganilgan, ularning bir matndagi o‘zaro munosabati kam yoritilgan; (2) tadqiqotlarning ancha qismi leksik-semantik va lingvomadaniy yo‘nalishga ega bo‘lib, siyosiy va media matnlardagi pragmatik vazifalar chog‘ishtirma jihatdan kamroq tahlil qilingan; (3) o‘zbek, ingliz va rus tillarini bir vaqtda qamrab olgan ishlar kamchil.

Tadqiqot materiali va usullari. Tahlil uchun uch tildagi ochiq manbalardan olingan matnlar ikki guruhga ajratildi: (a) siyosiy matnlar — rasmiy nutqlar, matbuot anjumanlari, vazirlik va idoralar bayonotlari; (b) media matnlar — yangiliklar, sharhlar, sarlavhalar va onlayn nashrlardagi materiallar. Birlik tahlilga quyidagi shartlarda

kiritildi: u to‘g‘ridan-to‘g‘ri nomlash o‘rniga qo‘llangan bo‘lishi; yumshatish yoki keskinlashtirish qiymati kontekstda sezilishi; nutq egasi va adresat aniqlanishi mumkin bo‘lishi. Tadqiqotda tavsifiy, kontekstual, pragmatik va chog‘ishtirma usullar hamda diskurs tahlili elementlaridan foydalanildi. Har bir birlik to‘rt parametr bo‘yicha baholandi: ifoda shakli, ma’noviy mexanizmi, pragmatik vazifasi va janr-kontekstga bog‘liqligi. Til birliklarining lug‘aviy ma’nolari izohli lug‘at bilan solishtirildi [8]. Misollar tarjimasi muallif tomonidan berildi. Keltirilgan misollar namunaviy xarakterga ega bo‘lib, tahlil usulini ko‘rsatish va asosiy tendensiyalarni aniqlashga xizmat qiladi.

Asosiy qism

1. Evfemizm va disfemizmning nazariy asoslari

Allan va Burridj yondashuviga ko‘ra, bir tushunchani nomlash uch qutbli shkala bo‘ylab joylashadi: ortofemizm (neytral nom), evfemizm (yumshatilgan nom) va disfemizm (keskinlashtirilgan nom). 1-jadvalda «o‘lim» tushunchasi misolida bu shkala uch tilda ko‘rsatilgan.

1-jadval. Uch qutbli shkala: «o‘lim» tushunchasi misolida

Daraja	O‘zbek tili	Ingliz tili	Rus tili
Evfemizm	**olamdan o‘tdi, dunyodan ko‘z yumdi**	**passed away**	**скончался, ушёл из жизни**
Neytral nom	**o‘ldi**	**died**	**умер**
Disfemizm	**itdek o‘ldi**	**croaked**	**сдох**

Jadvaldan ko‘rinadiki, bir tushuncha uchun uch darajadagi nom mavjud va ularning tanlanishi nutq egasining maqsadi hamda adresatga munosabatiga bog‘liq. Bunda birlikning evfemizm yoki disfemizm ekanligi uning o‘zidan emas, ko‘proq qo‘llanish kontekstidan kelib chiqadi: masalan, qisqartirish so‘zi texnik doirada neytral bo‘lsa, ishdan bo‘shatish ma’nosida ishlatilganda salbiy voqelikni yashiruvchi evfemizmga aylanadi.

Evfemizm adresatning yoki uchinchi shaxsning «yuzi»ni saqlashga, disfemizm esa uni kamsitishga yo‘naltirilgan. Biroq siyosiy matnda bu qarama-qarshilik mutlaq emas: bir hodisa bir tomon uchun yumshatilgan, ikkinchi tomon uchun keskinlashtirilgan nom

bilan atalishi mumkin. Masalan, bir guruhni «namoyishchilar» yoki «tartibsizlik qatnashchilari» deb nomlash voqelikka butunlay boshqacha baho beradi.

2. Siyosiy va media diskursning o‘ziga xosligi

Siyosiy diskursning asosiy maqsadlari ishontirish, o‘z qarorlarini qonuniylashtirish va raqibni obro‘sizlantirishdir. Til birliklarini tanlash shu maqsadlarga bo‘ysunadi. Van Deykning «mafkuraviy to‘rtburchak» nazariyasiga ko‘ra, ideologik nutq to‘rt harakatdan iborat: o‘zining ijobiy jihatlarini ta’kidlash, o‘zining salbiy jihatlarini pasaytirish, boshqalarning salbiy jihatlarini ta’kidlash va ularning ijobiy jihatlarini pasaytirish. Bu sxemada evfemizm ikkinchi, disfemizm esa uchinchi harakat vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Media matnlarda nomlash tanlovi freyming bilan bog‘liq: voqea qanday nomlansa, adresat uni shunday «ramka»da idrok etadi. Jurnalist rasmiy atamani aynan keltirishi, tirnoq ichiga olib masofa saqlashi yoki o‘z neytral nomini tanlashi mumkin; har bir variant matn pragmatikasini o‘zgartiradi. Sarlavha janrida hajm cheklanganligi sababli ko‘p hollarda ixcham va emotsional jihatdan kuchli birliklar tanlanadi.

3. Evfemizmlarning ifoda usullari va tasnifi

Tahlil qilingan misollarda evfemizmlarning ifodalanishi quyidagi asosiy usullarga bo‘linadi:

1) neytral yoki texnik atama bilan nomlash — collateral damage, оптимизация, shtatlarni qisqartirish;
2) umumlashtiruvchi so‘z va perifraza — voqea, holat, хлопок (portlash o‘rniga);
3) shaxssiz va majhul konstruksiyalar orqali harakat subyektini yashirish — kamchiliklarga yo‘l qo‘yildi;
4) inkor orqali ifodalash (litota) — negative growth, kam ta’minlangan oilalar;
5) metafora va ko‘chma ma’no — olamdan o‘tdi, dunyodan ko‘z yumdi;
6) o‘zlashma yoki qisqartma shaklidagi atama — restrukturizatsiya (korxonani qayta tashkil etish va xodimlarni qisqartirish ma’nosida).

O‘zbek tilidagi misollarda evfemizmlar ko‘proq o‘lim, kasallik, nogironlik,

kambag‘allik, ishsizlik kabi ijtimoiy mavzularda uchradi. Bunday birliklar muloqot odobi va hurmat me’yorlari bilan bog‘liq bo‘lib, nutq evfemikasining asosiy qatlamini tashkil etadi [4].

4. Disfemizmlarning ifoda usullari

Disfemizmlar evfemizmlarga nisbatan emotsional jihatdan kuchli vositalarga tayanadi. Tahlil qilingan misollarda quyidagi usullar ajralib turdi: (1) yorliq berish — enemy of the people, fake news, xalq dushmani, vatan xoini; (2) metafora, jumladan, harbiy-tarixiy metafora — пятая колонна; (3) giperbola — национал-предатели; (4) ironiya, jumladan, tirnoq ichida berilgan kinoyali nomlash; (5) tarixiy xotiraga tayanuvchi ibora. Oxirgi holatda disfemizmning ta’siri adresatning umumiy tarixiy xotirasiga bog‘liq bo‘ladi. O‘zbek tilidagi xalq dushmani birligining rus tilidagi shunga o‘xshash ibora bilan aloqasi bo‘lishi mumkin, ya’ni disfemizm tillararo o‘tgan bo‘lishi ehtimol.

5. Pragmatik vazifalar

Pragmatik nuqtayi nazardan evfemizm ko‘pincha ravshanlik talabini buzadi: to‘g‘ridan-to‘g‘ri nom o‘rniga aylanma yoki texnik ifoda tanlanadi, atama esa voqelikning og‘irligini haqiqatdan kamroq ko‘rsatishi mumkin. Braun va Levinson nazariyasida evfemizm adresat yoki uchinchi shaxs «yuzi»ga tahdidni kamaytiruvchi strategiya, disfemizm esa shu tahdidni ataylab kuchaytiruvchi harakat sifatida talqin etiladi. Shu bois evfemizm nazokat va hurmat me’yorlariga mos kelsa, disfemizm bu me’yorlardan ongli ravishda chetga chiqadi. 2-jadvalda asosiy pragmatik vazifalar jamlangan.

2-jadval. Evfemizm va disfemizmning asosiy pragmatik vazifalari

Vazifa	Mohiyati	Misol
Yumshatish	**Salbiy voqelikning og‘irligini pasaytirish**	**negative growth; хлопок**
Mas’uliyatni kamaytirish	**Harakat subyekti yoki sababchisini yashirish**	**collateral damage; kamchiliklarga yo‘l qo‘yildi**
«Yuz»ni saqlash	**Adresatning qadr-qimmatini asrash, odob me’yoriga amal qilish**	**imkoniyati cheklangan shaxslar; olamdan o‘tdi**

Vazifa	Mohiyati	Misol
Qonuniylashtirish	**Qaror yoki harakatga ijobiy yoki neytral baho berish**	**оптимизация; enhanced interrogation techniques**
Obro‘sizlantirish	**Raqibni salbiy yorliq bilan belgilash**	**enemy of the people; пятая колонна; vatan xoini**
Emotsional ta’sirni kuchaytirish	**Adresatda kuchli his uyg‘otish, diqqatni jalb etish**	**национал-предатели; xalq dushmani**

6. Uch tilning chog‘ishtirma tahlili

3-jadvalda uch tildan olingan xarakterli birliklar, ularning turi, matn turi va asosiy vazifasi keltirilgan.

3-jadval. Uch tildagi xarakterli evfemizm va disfemizmlar (namuna)

Til	Birlik va uning to‘g‘ridan-to‘g‘ri nomi	Turi	Matn turi	Asosiy vazifa
Ingliz	**collateral damage («qo‘shimcha zarar»; tinch aholi talafoti o‘rniga)**	**evfemizm**	**siyosiy-harbiy bayonot**	**mas’uliyatni kamaytirish**
Ingliz	**enhanced interrogation techniques («kuchaytirilgan so‘roq usullari»; qiynoq o‘rniga)**	**evfemizm**	**rasmiy hujjat, media**	**huquqiy va axloqiy baholashdan qochish**
Ingliz	**negative growth («manfiy o‘sish»; pasayish o‘rniga)**	**evfemizm**	**iqtisodiy siyosat**	**salbiy natijani yumshatish**
Ingliz	**enemy of the people («xalq dushmani»)**	**disfemizm**	**siyosiy nutq, media**	**obro‘sizlantirish**
Ingliz	**fake news («soxta xabarlar»; noqulay axborot o‘rniga)**	**disfemizm**	**siyosiy nutq**	**axborot manbasini ishonchsiz ko‘rsatish**
Rus	**специальная военная операция («maxsus harbiy operatsiya»; urush o‘rniga)**	**evfemizm**	**rasmiy bayonot**	**voqea mazmunini yumshatish, rasmiy bahoni boshqarish**
Rus	**оптимизация («optimallashtirish»; qisqartirish yoki yopish o‘rniga)**	**evfemizm**	**ijtimoiy-iqtisodiy siyosat**	**salbiy chorani ijobiy baho bilan berkitish**
Rus	**хлопок («chapak»; portlash o‘rniga)**	**evfemizm**	**media**	**voqea darajasini pasaytirish**

Til	Birlik va uning to‘g‘ridan-to‘g‘ri nomi	Turi	Matn turi	Asosiy vazifa
Rus	пятая колонна («beshinchi kolonna»)	disfemizm	siyosiy nutq	muxolifni dushman sifatida tasvirlash
Rus	национал-предатели («millat xoinlari»)	disfemizm	siyosiy nutq	obro‘sizlantirish, emotsional ta’sir
O‘zbek	imkoniyati cheklangan shaxslar (nogiron o‘rniga)	evfemizm	rasmiy hujjat, media	muloqot odobi, «yuz»ni saqlash
O‘zbek	kam ta’minlangan oilalar (kambag‘al oilalar o‘rniga)	evfemizm	rasmiy hujjat, media	ijtimoiy noxushlikni yumshatish
O‘zbek	kamchiliklarga yo‘l qo‘yildi (qonunbuzilish o‘rniga)	evfemizm	rasmiy bayonot	mas’uliyatni shaxssizlashtirish
O‘zbek	shtatlarni qisqartirish (ishdan bo‘shatish o‘rniga)	evfemizm	ijtimoiy-iqtisodiy matn	salbiy chorani rasmiy-neytral nomlash
O‘zbek	xalq dushmani, vatan xoini	disfemizm	tarixiy-siyosiy matn	qat’iy salbiy baho berish

Tahlil natijalari ifoda usullari bo‘yicha uch tilda katta o‘xshashlikni ko‘rsatdi: texnik atama, shaxssizlik va inkor evfemizmlarning, yorliq berish va metafora esa disfemizmlarning asosiy vositasi bo‘ldi. Pragmatik vazifalar jihatidan siyosiy matnlarda evfemizmlar mas’uliyatni kamaytirish va rasmiy bahoni boshqarish uchun ishlatilgan: nutq egasi salbiy voqelikni tan oladi, lekin uning og‘irligini so‘zlar yordamida pasaytiradi. Media matnlarda esa evfemizm ko‘pincha axborot manbasiga moslashuv natijasida paydo bo‘ladi: jurnalist rasmiy atamani keltiradi yoki uni tirnoq ichiga olib, masofa saqlaydi. Disfemizmlar odatda bahs va qarama-qarshilik sharoitida yuzaga keladi va tinglovchini muayyan guruhga qarshi yo‘naltirishga xizmat qiladi. Sarlavha janrida evfemizmlar kamroq, emotsional baholovchi birliklar esa nisbatan ko‘proq kuzatildi; sharh va tahliliy maqolalarda esa ikkala hodisa bir matn ichida yonma-yon kelishi mumkin: bir tomonni yumshatish, ikkinchi tomonni keskinlashtirish orqali muallif pozitsiyasi ifodalanadi.

Farqlar asosan mavzu va ijtimoiy-madaniy omillarga bog‘liq. 4-jadvalda

kuzatilgan tendensiyalar jamlangan.

4-jadval. Uch tildagi kuzatilgan tendensiyalar (namunaviy misollar asosida)

Parametr	O‘zbek tili	Ingliz tili	Rus tili
Ustun mavzu	ijtimoiy-maishiy mavzular (nogironlik, kambag‘allik, ishsizlik)	siyosiy-harbiy va iqtisodiy mavzular	siyosiy-harbiy va ijtimoiy-iqtisodiy mavzular
Evfemizm shakli	ijtimoiy yumshatma atamalar, shaxssiz-idoraviy konstruksiyalar	texnik va neytral atamalar	texnik atama, rasmiy nomlash
Disfemizmning ochiqligi	nisbatan tiyiq	ochiq	ochiq
Madaniy omil	hurmat va odob me’yorlari	javobgarlikni boshqarish, jamoatchilik bilan aloqa amaliyoti	rasmiy-idoraviy uslub, siyosiy qarama-qarshilik

Eslatma: jadvaldagi tendensiyalar namunaviy misollar asosida aniqlangan; ularni katta hajmdagi korpusda miqdoriy tekshirish lozim.

Tarjima nuqtayi nazaridan evfemizmning pragmatik qiymatini saqlash muhim: so‘zma-so‘z tarjima ko‘pincha yumshatish ta’sirini yo‘qotadi yoki aksincha, ortiqcha kuchaytiradi. Masalan, collateral damage birikmasi o‘zbek tiliga «qo‘shimcha zarar» deb o‘girilganda yumshatish saqlansa-da, tinglovchi uchun noaniqlik ortadi, shu sababli tarjimon izoh berishi lozim bo‘ladi. Evfemik va disfemik birliklarni ma’no munosabati va qamroviga ko‘ra tiplarga ajratish tarjimada ularga muqobil tanlashni osonlashtiradi [2].

7. Amaliyotda uchraydigan muammolar va ularning yechimlari

Amaliyotda quyidagi muammolar kuzatiladi: media rasmiy atamalarni tanqidiy baholamay takrorlashi; tarjimada pragmatik qiymatning yo‘qolishi; auditoriyaning evfemizm va disfemizmni farqlashga tayyorgarligi yetarli emasligi; yumshatilgan atamaning vaqt o‘tishi bilan neytralligini yo‘qotib, yangi almashuvni talab qilishi (nogiron → imkoniyati cheklangan shaxs misolida). Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni tavsiya etish mumkin: birinchidan, jurnalistlar uchun nomlash

bo‘yicha neytral tamoyillarni ishlab chiqish va rasmiy atamani izoh bilan berish; ikkinchidan, tarjimonlar uchun evfemizm va disfemizmning pragmatik qiymatini saqlashga yo‘naltirilgan izohli yondashuvni joriy etish; uchinchidan, mediasavodxonlik darslarida nomlash va freyming tahlilini o‘qitish; to‘rtinchidan, izohli lug‘atlarda evfemizm va disfemizm uslubiy belgilarini izchil berish.

Xulosa

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek, ingliz va rus tillaridagi siyosiy va media matnlarda evfemizm va disfemizmlar nutq egasining maqsadiga xizmat qiluvchi pragmatik vositalardir. Ular bir strategiyaning ikki qutbi sifatida namoyon bo‘ladi: evfemizm o‘z tomonning salbiy jihatlarini yumshatish, mas’uliyatni kamaytirish va «yuz»ni saqlash, disfemizm esa qarshi tomonni obro‘sizlantirish va emotsional ta’sirni kuchaytirish uchun qo‘llanadi. Yumshatish va kuchaytirish strategiyalari uch tilda o‘xshash bo‘lib, farqlar janr, mavzu va ijtimoiy-madaniy omillarga bog‘liq, shu bilan tadqiqot farazi asosan tasdiqlandi. Olingan natijalar tarjimashunoslik, jurnalistika etikasi va mediasavodxonlikni o‘qitishda foydalanilishi mumkin. Tadqiqot namunaviy misollarga asoslanganligi sababli, kelgusida katta hajmdagi uch tilli korpusda miqdoriy tekshiruv, raqamli media va ijtimoiy tarmoqlardagi dinamikani o‘rganish hamda o‘zbek tilidagi evfemizmlarning rus tili ta’sirida shakllanishini tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismatullayev N. O‘zbek tilidagi evfemizmlar va ularning klassifikatsiyasiga doir // O‘zbek tili va adabiyoti. – 1964. – №1. – B. 57.

2. Kadirova X. B. Evfemik va disfemik birliklarning ma’no munosabati va ma’no qamrovi asosidagi tiplari // O‘zbekistonda xorijiy tillar. – 2023. – №6(53). – B. 60–77. DOI: 10.36078/1703660236.

3. Khojamova Y. Different and similar aspects of dysphemism in English and Uzbek // Xorijiy lingvistika va lingvodidaktika. – 2024. – Special issue 1. – P. 485–489. DOI: 10.47689/2181-3701-vol2-iss1/S-pp485-489.

4. Omonturdiyev A. O‘zbek nutqining evfemik asoslari. – Toshkent, 2000.

5. Rabiyeva M. G‘., Mustoqova S. U. Evfemizmlarning ingliz va o‘zbek tillarida lingvomadaniy shartlanishi // Buxoro davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. – 2023. – №2(96). – B. 115–125.

6. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.

7. Sattarova E. A. Evfemizmlar tipologiyasi va leksikografik tadqiqi masalalari (rus va o‘zbek materiallari asosida): Filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoreferati. – Samarqand, 2022. – 22 b.

8. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 5 jildlik. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.